

ოსვალდ შპენგლერი

OSWALD SPENGLER

დასავლეთის დაღი

(მსოფლიო ისტორიის მორფოლოგიური მონახაზი)

ნაწილი I:

ფორმა და სინამდვილე

გამომცემლობა „აქტი“

თბილისი / 2025

ოსვალდ შპენგლერის „დასავლეთის დაისი“ წარმოადგენს ისტორიის ფილოსოფიის ერთ-ერთ ყველაზე გავლენიან ნაშრომს XX საუკუნეში.

ავტორი ამტკიცებს, რომ ცივილიზაციებს აქვთ სიცოცხლის ციკლი – დაბადება, ზრდა, აყვავება და გარდაუვალი დაღუპვა. შპენგლერი დასავლურ კულტურას განიხილავს როგორც ისტორიულ ორგანიზმს, რომელიც უკვე გადადის „ცივილიზაციის“ ფაზაში, სადაც შემოქმედებითი ენერჯია იკლებს და ტექნიკურ-პრაგმატული აზროვნება დომინირებს.

იგი ისტორიის ციკლურ ხედვას გვთავაზობს: თითოეული კულტურა – ეგვიპტური, ბაბილონური, ინდური, ჩინური, ანტიკური თუ დასავლური – ვითარდება საკუთარი შინაგანი კანონებით და საბოლოოდ ქრება, რათა ადგილი დაუთმოს ახალს.

პირველ წიგნში შპენგლერი განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს კულტურისა და ცივილიზაციის განსხვავებას: კულტურა არის სიცოცხლის სულიერი აღმავლობა, ხოლო ცივილიზაცია – მისი დასასრულის ნიშნული. დასავლეთის მომავალი მას წარმოუდგენია როგორც გარდაუვალი დაცემა, სადაც ტექნიკა, მატერიალიზმი და ძალაუფლების პოლიტიკა ჩაანაცვლებს შემოქმედებით სულიერებას.

წიგნში მოცემული ისტორიულ-ფილოსოფიური მსჯელობა მიმდინარეობს სხვადასხვა სამეცნიერო, ეთნოგრაფიული და ხელოვნების დისციპლინის ჩარჩოებში.

*თარგმანი შესრულებულია გერმანული ენიდან
პირველი ქართული თარგმანი*

მთარგმნელი: დავით ცომაია

დიზაინი: ნიკა ჯიბლაძე

გამომცემელი: გიზო ცაცუა

გამომცემლობა „აქტი“, 2025

ვებგვერდი: AKTI.GE

© გამომცემლობა „აქტი“

ISBN 978-9941-8-8314-9

როცა უსასრულობაში
იგივე მარადის მეორდება,
ათასფეროვანი სარდაფი
შიგნით ძლიერ იხურება;
ყოველ მხრიდან ნეტარებს
სიცოცხლისმიერი ვნება;
და ყოველი ცდა თუ ბრძოლა
არს მეუფე ღმერთში მარადგანსვენება...

გოეთე

წინასიტყვა

ამ წიგნის, რომელიც სამწლიანი მუშაობის შედეგი იყო, პირველი ვერსია პირველი მსოფლიო ომის დაწყებისას დასრულდა. იგი კვლავ გადაიხედა 1917 წლის გაზაფხულამდე დამატებითი დეტალებითა და განმარტებებით. უჩვეულო გარემოებებმა მისი გამოცემა კიდევ უფრო შეაფერხა.

მიუხედავად იმისა, რომ წიგნი ისტორიის ზოგად ფილოსოფიას ეხება, უფრო ღრმა გაგებით წარმოადგენს კომენტარს იმ დიდ ეპოქაზე, რომლის ხელმძღვანელობითაც ჩამოყალიბდა წამყვანი იდეები.

1912 წელს დამკვიდრებული სათაური – მკაცრი პირდაპირი გაგებითა და ანტიკურობის დაკნინებასთან დაკავშირებით – რამდენიმე საუკუნის განმავლობაში მიმდინარე მსოფლიო-ისტორიულ ფაზას აღნიშნავს, რომლის დასაწყისშიც ამჟამად ვიმყოფებით.

მოვლენებმა ბევრი რამ დაადასტურა და არაფერი უარყო. ცხადი გახდა, რომ ეს იდეები ახლავე უნდა გაჩენილიყო და ისიც გერმანიაში, მაგრამ თავად ომი მაინც ერთ-ერთი წინაპირობა გახლდათ, რომლის მიხედვითაც შესაძლებელი იქნებოდა ახალი მსოფლმხედველობის საბოლოო მახასიათებლების განსაზღვრა.

ვინაიდან ჩემი აზრით, საქმე არ ეხება, უბრალოდ, ეპოქის ფილოსოფიას – ისეთს, რომელიც სხვებთან ერთად შესაძლებელია იდგეს და მხოლოდ ლოგიკურადაა გამართლებული – არამედ, ასე ვთქვათ, ეპოქის საკუთრივ ბუნებრივ ფილოსოფიას, რომელსაც ყველა ბუნდოვნად აღიქვამს... ეს შეიძლება ითქვას ყოველგვარი ვარაუდის გარეშე. ისტორიული აუცილებლობის აზრი – აზრი, რომელიც არ ეკუთვნის ეპოქას, არამედ ქმნის მას – მხოლოდ შეზღუდული გაგებით არის იმ ადამიანის საკუთრება, ვისაც მისი ავტორობა მიეწერება. ის ეკუთვნის მთელ მოცემულ პერიოდს; ის არაფრად აქტიურია ყველას აზროვნებაში და მხოლოდ შემთხვევითი კერძო ვერსია, რომლის გა-

რეშეც ფილოსოფია არ არსებობს, თავისი სისუსტეებითა და უპირატესობებით გახლავთ ინდივიდუუმის ბედისწერაცა და ბედნიერებაც.

მხოლოდ ის მსურს, რომ ეს წიგნი გერმანიის სამხედრო მიღწევების გვერდით სრულიად უღირს ნაწარმოებად არ ჩაითვალოს.

მიუნხენი, 1917 წლის დეკემბერი

ავტორი

სარჩევი

შესავალი.....15

მოცემული თემა. ისტორიის წინასწარგანსაზღვრულობა. ისტორიული შედარება. მსოფლიო ისტორიის მორფოლოგია – ახალი ფილოსოფია. ვისთვის არსებობს ისტორია? არაისტორიული ანტიკური ადამიანი. მისი კავშირი ქრონოლოგიასა და ასტრონომიასთან. ინდური და ეგვიპტური მსოფლმხედველობა. მუმიები და მკვდართა კრემაცია, როგორც დროითი სიმბოლო. დასავლეთევროპელი ადამიანის ისტორიულად უკიდურესი წინასწარგანწყობა, მიდრეკილება და მოწყვლადობა.

მსოფლიო ისტორიის ფორმა. ‘უძველესი დრო – შუა საუკუნეები – ახალი ერა’. სქემის ზედაპირულობა და თანაფარდობითი ნაკლულება. წრფივი. აღმოსავლური მემკვიდრეობა; „ახალი ეპოქის“ დანამატი დასავლეთ სამყაროში. სურათ-ხატების მზარდი დაქუცმაცება. დასავლეთ ევროპა – არანაირი ცენტრი. აბსოლუტური რელატივიზმი. გოეთეს მეთოდი – ერთადერთი ისტორიულობა. ‘მსოფლიო ისტორია’, როგორც მაღალი კულტურული ჯგუფის ისტორია. კულტურები, როგორც ორგანიზმები.

რომანიზმი, როგორც გასაღები დასავლეთ ევროპის მომავლის გააზრებისა. ჩვენი უწინდელი დამოკიდებულება ანტიკური იდეოლოგიისა თუ მატერიალიზმისადმი (ნიცშე და მომსენი). ‘დასავლური მზის ჩასვლა’ – ცივილიზაციური პრობლემა. ცივილიზაცია, როგორც დასასრული ყოველი კულტურისა. ბერძენი და რომელი: კულტურა და ცივილიზაცია. მეტროპოლია და პროვინცია. Imperium Romanum: ყოველი ცივილიზაციის ბუნებრივი აღსასრული. თანამედროვეობა და იმპერიალიზმი.

ფუნდამენტური იდეების აუცილებლობა და საჭიროება. მათი ასპარეზი და მნიშვნელობა. დამოკიდებულება ფილოსოფიის მიმართ. დღევანდელ ფილოსოფოსთა არასრულფასოვნება: არავითარი ცოცხალი ურთიერთობა დროის მდინარეებთან. განა, ჯერ კიდევ არსებობს ნამდვილი შესაძლებლობა? სისტემატურ-ეთიკური პერიოდიდან უკანასკნელ სკეპტიკურ ეპოქამდე – ის-

ტორიულ-რელატივისტურ დრომდე. ნაცვლად შემეცნებითი და ღირებულებითი პრობლემებისა – ფორმის პრობლემა, როგორც ცენტრალური პუნქტი. ისტორიული მორფოლოგიის განვრცობა უნივერსალურ სიმბოლურ დონეზე. წიგნის წარმოშობა. გამომოწვევი მიზეზები და შემთხვევები. შინაარსი და წეს-წყობილება.

მსოფლიო ისტორიის შედარებითი მორფოლოგიის ცხრილი.

თავი I: რიცხვთა მნიშვნელობის შესახებ.....87

ძირითადი კონცეფციები. მიმართულება და განშლა: ქრონოლოგიური და მათემატიკური რიცხვი. რიცხვი, როგორც საზღვრის გავლების პრინციპი. არანაირი ‘რიცხვი თავისთავად’. რამდენიმე მათემატიკურობა. კანტისეული კონცეფცია „a priori“. შემეცნების ფორმა – ან მუდმივა (კონსტანტა), ან საყოველთაო გამოყენებადობა (უნივერსალური ვალიდობა): შესაბამისი კულტურის ფუნქცია. შემეცნების ტიპები. მათემატიკის შინაგანი ურთიერთობა თანადროული ხელოვნებების ფორმალურ ენასთან: ევკლიდური გეომეტრია და სკულპტურა, ანალიზი და კონტრაპუნქტი.

ანტიკური რიცხვი, როგორც ზომა. არა სივრცობრივი, არამედ მატერიალური განშლადობა. ირაციონალური და უარყოფითი რიცხვების ნაკლი. არისტარქეს მსოფლიო სისტემა. მათემატიკა და რელიგია. რიცხვი და სიკვდილი. დიოფანტე და არაბული ციფრები (ალგებრა). დეკარტე და უსასრულოს ანალიზი. დავალური სამყაროს რიცხვი, როგორც ფუნქცია. დასავლური მათემატიკის ისტორია – პროგრესული ემანსიპაცია საზომთა კონცეფციებისაგან. ანტიელინისტური Irrationale.

მსოფლიო შიში და მსოფლიო ლტოლვა. მათემატიკური, რელიგიური და ხელოვნებისეული ფორმა-მეტყველების წარმომავლობა: შიშის გამოვლინება უცნობისადმი.

გეომეტრია და არითმეტიკა (გაზომვა და დათვლა) – დრომოჭმული სახელები. წრის კვადრატულობა – ანტიკურობის კლასიკური ზღვრული პრობლემა. პატარა მათემატიკა (ანტიკური ქალაქი). კონსტრუქცია და ოპერაცია. დასავლური სამყაროს კლასიკური ზღვრული პრობლემა: კალკულუსის ზღვარი (ურთიერთობა ბაროკოს სტილთან). თვალსაწიერი საზღვრის გადაკვეთა ანალიზის მეშვეობით. ანტიკური ‘პარალელის აქსიომა’ და არა-ევკლიდური გეომეტრია. მრავალგანზომილებიანი სივრცე (მრავალფეროვანი პუნქტი). ფაუსტური რიცხვითი აზროვნების ბოლო ვერსია: ტრანსფორმაციისა და ინვარიაციის სწავლება. ფორმალური შესაძლებლობების ამოწურვა და დასავლეთევროპული მათემატიკის დასასრული.

ფიზიოგნომური და სისტემატური.....137

ახალი ისტორიული მეთოდის საჭიროება. იდეალისა და მორალის, როგორც განვითარების ღირებულებითი საზომის, მოშლა. ისტორია და ბუნება = ფორმა და წესი = მიმართულება და განშლა. ფიზიოგნომური და სისტემატური, როგორც მორფოლოგიური მსოფლხედვის ორგვარი სახე.

რა არის კულტურა? ამდღებელი ისტორიის წყობა. გოეთეს საწყის-ფენომენი. აღმატებული კულტურის ტემპი, სიცოცხლის ხანგრძლივობა, სტილი და სიკვდილი. კულტურულ მსვლელობათა განმეორება განკუთვნილ განმხოლოებასთან. ეპოქათა ჰომოლოგიის კონცეფცია. ყოველი კულტურის საერთო-საზიარო სტრუქტურა. მორფოლოგიური წინასწარგანსაზღვრულობის შესაძლებლობა და ისტორიულ პერიოდთა რეკონსტრუქცია.

ბედისწერის იდეა და კაუზალობის პრინციპი.....164

კოსმოსური აუცილებლობის ორგვარი ფორმა: ორგანული და არაორგანული ლოგიკა = ბედისწერა და კაუზალობა (სიცოცხლის შეგრძნება და შემეცნების ფორმა). მსოფლიო ლტოლვისა და მსოფლიო შიშის მიმართ დამოკიდებულება. კაუზალური მსოფლიო ფორმა, როგორც ინტელექტის მცდელობა, დაამარცხოს ბედისწერა. ბედისწერა, როგორც საწყის-ფენომენტთა ყოფიერების გვარი.

დროის პრობლემა. სისტემატურობის გაუგებრობა: 'დრო და სივრცე'. დრო (შეუქცევადობა), როგორც ბედისწერა. დრო – არა კონცეფცია; მეცნიერული – არა ხელმისაწვდომი. სივრცითი და დროითი ათვლა (რა და როდის): ბუნებითი და ისტორიული სამყაროსეული შეკითხვა. მათემატიკა და ქრონოლოგია.

დრო, ბედისწერა და ტრაგედია. ევკლიდური და ანალიტიკური ტრაგიკულობა (სიტუაციური და განვითარებითი ტრაგიზმი). თითოეული კულტურა – თავისი კუთვნილი ბედისწერის იდეა. შესაძლებლობის საზღვრები 'ცვლილებათა მსოფლიო ისტორიის' გასაგებად. დიდი დროითი სიმბოლოები, როგორც ერთადერთი უნიკალური დახმარების საშუალება: საათი. დაკრძალვის ფორმები. კალენდარი. ეროტიკა. ქალაქთა ფორმები და დროის აღქმა: ანტიკური, ეგვიპტური და დასავლური სამყაროების წარმოდგენები მეტროპოლიაზე. სტოიციზმი და სოციალიზმი: კავშირი პლასტიკურობასა და მუსიკასთან.

ბედისწერა და დამთხვევა. კაუზალობა და წინასწარგანსაზღვრულობა. შემთხვევითობების ტრაგედია (შექსპირი). ტიხე (ფორტუნა) და ანტიკური ყოფიერების სტილი. ასტროლოგია და ორაკული. ანტიკური ბედისწერითი ტრაგედია. ისტორიის ლოგიკა: კოლუმბი და ესპანური საუკუნე. 'ეპოხე' და 'ეპიზოდე'.

ისტორიის ანონიმური და პიროვნული ფორმა. ნაპოლეონის ბედისწერა. ლუთერი.

არსებობს თუ არა ისტორიის რეალური მეცნიერება? ფიზიკურ-კაუზალური და ისტორიულ-ფიზიოგნომური მეთოდების ურთიერთაღრევა. ისტორია, როგორც 'პროცესი'. 'შიმშილი და სიყვარული'. საზოგადოებრივი დრამა, როგორც გვერდითი შემადგენელი მოვლენა ისტორიის მატერიალისტურ გააზრებასთან მიმართებით. სკეპსისის ნაკლებობა. უკანასკნელი დავალებები.

თავი III: მაკროკოსმოსი.....214

1) მსოფლმხედველობათა სიმბოლიკა და სივრცითი პრობლემა.....214

რა არის სიმბოლო? მაკროკოსმოსის იდეა. სამყარო, როგორც სიმბოლოთა ეტალონი სულთან მიმართებით. თითოეულ ადამიანს გააჩნდეს საკუთარი პირადი გარემო. სივრცე და სიკვდილი. „ყოველივე წარმავალი უბრალო ალეგორიაა“. სივრცის პრობლემა. მარტოოდენ სიღრმე ('მესამე განზომილება') – სივრცის მაფორმირებელი. კანტის თეორია. მათემატიკის დამოუკიდებლობა შეხედულებებისაგან. ვიზუალური სურათ-ხატების ცვალებადობა. შესაძლო სივრცითი განზომილებების სიმრავლე. სივრცული სიღრმე = მიმართულება (დრო). სიღრმის გამოცდილების იდენტურობა შინაგანი ცხოვრების გამოღვიძებასთან. განშლადობის იდეალური სახე: თითოეული კულტურა ფლობდეს თავის საკუთარ საწყის-სიმბოლოს. დასავლეთის საწყის-სიმბოლო: უსასრულო სივრცე. კანტისეული პრობლემა ბერძნებისათვის სულაც არ არის ხელშესახები. ევკლიდეს პარალელების კანონი და სივრცითი სტრუქტურების მრავლობითობა დასავლეთევროპულ მათემატიკაში. ანტიკური საწყის-სიმბოლო: მატერიის ერთგვაროვანება.

2) აპოლონური, ფაუსტური და მაგიური სული.....242

ოლიმპო და ვალჰალა. მაგიური და ფაუსტური ქრისტიანობა. ანტიკური პოლითეიზმი (ღმერთი, როგორც სხეული) და დასავლური მონოთეიზმი (ღმერთი, როგორც სივრცე). 'გზის' ეგვიპტური საწყის-სიმბოლო. პირამიდების არქიტექტურული შინაარსი.

ხელოვნების ორგვარი მნიშვნელობა: იმიტაცია და სიმბოლიკა (მსოფლიო ლტოლვა და მსოფლიო შიში). თითოეული არქიტექტურის ადრეული ხელოვნება: ქვა და საწყის-სიმბოლო. ქალაქ-მეტროპოლისა და არქიტექტურის ფორმები: ნების გამოხატულება, საზრუნავი, ხანგრძლივობა. ჰოენშტაუფენები და ფარაონები. გარეგანი არქიტექტურა და შინაგანი სივრცე. სტილთა პრობლემა. ერთობა და სიცოცხლის ხანგრძლივობა კულტურის შიგნით. ეგვიპტური სტილი, როგორც სტილთა ისტორიის სამაგალითო ნიმუში. მისი ფაზების

დამთხვევა დასავლური სამყაროს სტილურ ნიმუშებთან. სტილების ერთობა რომანიზმიდან იმპერიამდე. სტილთა ფორმაციის ცენტრის გადატანა ადრეული არქიტექტურიდან ერთ-ერთ მაფორმირებელ ხელოვნებაში. დორიული და იონიური, გოთიკა და ბაროკო – როგორც იმავე სტილთა ახალგაზრდული და ხანშიშესული ფაზები. ხელოვნების მეცნიერების დავალება: დიადი სტილების შედარებითი ბიოგრაფიები. ხელოვნების ტექნიკის ფსიქოლოგია. არაბული ხელოვნების რეალური მასშტაბები: ძველი ქრისტიანული „გვიან-ანტიკური“ ხელოვნება, როგორც ადრეული ხანა; ისლამური – როგორც გვიანდელი ხანა. მოზაიკა და მხატვრობა, ‘არაბესკი’. მრგვალთალოვანისა და სვეტების არაბულ მოტივებთან კავშირი.

თავი IV: მუსიკა და კლასიკა.....281

1) მაფორმირებელი ხელოვნებები.....281

ხელოვნების დარგთა კლასიფიკაციის შეუძლებლობა სტაციონარულ-ტექნიკური პრინციპის მიხედვით. მუსიკა – მაფორმირებელი ხელოვნება. ყველა ანტიკური ხელოვნების მიდრეკილება მრგვლოვანი პლასტიკისადმი (650-350). კავშირი ევკლიდურ გეომეტრიასთან. ფრესკული მხატვრობა, როგორც ადრეული ეტაპი. 1500-1800 წლების მუსიკალურ-ინსტრუმენტული განათლება. კონტრაპუნქტი და ანალიზი: მუსიკის გამარჯვება მხატვრობასა და არქიტექტურაზე (როკოკო).

რენესანსის ნიშა, როგორც ანტი-გოთიკური (ანტი-მუსიკალური) მოძრაობა. ფრესკები და ქანდაკებები ფლორენციაში – გოთიკურ ფორმათა შეგრძნების განმსაზღვრელობა (სურათთა სივრცე). წრფივი და ჰაეროვანი პერსპექტივები. სკვერი და ისტორიული პეიზაჟი.

ფერთა სიმბოლიკა. ახლო და შორი ფერები. ელინისტური ოთხფეროვანი ფრესკა. ლურჯი და მწვანე – სივრცობრივი ფერები. ნახატის ფონური გადაწყვეტა: უარყოფა ანტიკურ ფრესკაში, ოქროს ფონი მოზაიკაში, სიღრმის პერსპექტივა ზეთით მხატვრობაში. ფუნჯის ვენეციური შტრიხები, როგორც ისტორიული გრძნობების გამოხატულება. რემბრანდტის ყავისფერი.

2) აქტი და პორტრეტი.....330

ანტიკური და დასავლური კაცობრიობის იდეალი: სხეულები – ურთიერთშეთანხმებული სისტემებით, ანდაც ფიზიოგნომურად გამოყვანილი. თავები – ანტიკური ქანდაკებები. ფაუსტური დოსიე – წინააღმდეგობა. ვენეციური და ფლორენციული პორტრეტი. მიქელანჯელო და დასავლური პლასტიკის დასასრული. ლეონარდო – თავისუფალი რენესანსული იდეალებისაგან, აღ-

მომჩენი; ფიზიოლოგია, ნაცვლად ანატომიისა. რაფაელის ‘სიქსტის მადონა’ – უკანასკნელი დიდებული ხაზი დასავლეთ სამყაროს ხელოვნებაში.

დიადი ხელოვნების ჯგუფები თითოეულ კულტურაში. ფაუსტურში – ინსტრუმენტული მუსიკა, აპოლონურში – მოქმედი პლასტიკა, როგორც შუალედი. აღზრდა-განათლების თანამედროვეობა; იდენტური ხანგრძლივობა. იმპრესიონიზმის კონცეფცია: ფუნჯის შტრიხების ფიზიოგნომურობა. პარალელი ჩინურ ხელოვნებასთან: ბალი და მუსიკა. პერსპექტივა. ღია სივრცის პრობლემა; მისი კონტრასტი იმპერსიონიზმთან ლეონარდოდან რემბრანდტამდე: კულტურა და ცივილიზაცია. დასავლეთევეროპული მხატვრობის გამოსვლა.

ფაუსტური მუსიკის დაბოლოება ტრისტანსა და პარციფალთან. ბეირუთი და პერგამონი: ანტიკური სკულპტურის დასასრული. შემდგომი ორგანული განვითარების შეუძლებლობა. ალექსანდრიანიზმი. ეგვიპტურ და ანტიკურ ხელოვნებათა უკანასკნელი სტადიები.

თემა V: სულის ხაზი და სიხოსხლის შეგრძნება.....377

1) სულის ფორმა.....377

სულის შემეცნების შეუძლებლობა. სულის ხატი ყოველ კულტურაში – მსოფლმხედველობის ფუნქცია. ‘სულიერი სხეულები’ და ‘სულიერი სივრცე’ ანტიკურ და დასავლურ ფსიქოლოგიაში. ‘ნებელობა’, როგორც ისტორიული შეგრძნებების წარმომადგენელი. ძალაუფლების ნება: სულიერი დინამიკა. ნება და ‘ნიშან-თვისება’ (პორტრეტი, ბიოგრაფია). ანტიკურობა – ‘პოზიცია’ (ძეგლი). აპოლონური და ფაუსტური ტრაგიკულობა: დამოკიდებულებებისა და თვისებების დრამა (ანეკდოტური და ბიოგრაფიული). გმირი, როგორც მიმღები შემწყნარებელი ან მოქმედი ‘ჩამდენი’. კათარზისის კონცეფცია და სტოიციზმი. სამი ერთეული: ფორმა-იდეალი და ძეგლი. დღისა და ღამის ხელოვნება.

პოპულარობა და ეზოტერიკა, თავდადება და ძლევა. ‘მცოდნე და ცრუ’, როგორც დისტანციური ენერჯის გამომჟღავნება. აღმავალი ეზოტერიკა დასავლეთევეროპულ სულიერებაში. ხელოვნების ნიმუშთა კავშირი დამკვირვებელთან: არაბული, ჩინური და დასავლური მხატვრობის პერსპექტივები. ასტრონომიული მსოფლმხედვა. ტელესკოპის ძალა სივრცობრივ განშლადობაში. საზღვაო ხომალდი. კოლუმბი. ანტიკურობა და აფრიკის წრიული ნავიგაცია. ანტიკური და ნორდიკული სამშობლოს შეგრძნება. აპოლონური და ფაუსტური ქალაქური აზრი. კოლონიზაციის ორი სახე. მსოფლიო ძალაუფლების გეგმა – არაანტიკურობა.

2) ბუდიზმი, სტოიციზმი, სოციალიზმი.....432

„შენ უნდა...“ – მორალის სპეციფიკური ფაუსტური ფორმა (ძალაუფლების, მოქმედებისა და სივრცის ნება). ანტიკურობა – დაუინტერესებლობა მსოფლიო ტრანსფორმაციის მიმართ (ატარაქსია). მორალი – ცოცხალი ყოფიერების უცვლელი სტრუქტურა. ყოველ კულტურას გააჩნია თავისი საკუთარი უნიკალური საბაზისო ფორმა. კავშირი მათემატიკასთან: ‘ევკლიდური’ (დამოკიდებულებრივი) და ‘ანალიტიკური’ (ნებელობითი) ეთიკა. კათარზისი და ნირვანა. მორალური თეორია და პრაქტიკა. არა თანაგრძნობის, არამედ ‘ბატონური მორალის’ ფაუსტურობა: პრაქტიკული დინამიკა. ეთიკისა და ლოგიკის ურთიერთობა.

ბუდიზმი, სტოიციზმი, სოციალიზმი. კულტურის ცვლილება ცივილიზაციებში. ტრაგიკული და პლებეური მორალი: ესქილე და სტოა, შექსპირი და თანამედროვეობა. ქმედების კულტურული კონცეფცია და შრომის ცივილიზაციური იდეა. „ბუნებასთან დაბრუნება“ სამ შემთხვევაში. პირველსაწყისი ბუდიზმი – არანაირი რელიგია, რომელსაც ქრისტიანობა ენათესავება. კულტურა და რელიგია, ცივილიზაცია და არარელიგიურობა. ბუდიზმი, სტოიციზმი, სოციალიზმი – ფორმაცვალებადი პრაქტიკული მსოფლიო განწყობები. ყოველი ფილოსოფიის მეტაფიზიკურ-სისტემატური და სოციალ-ეთიკური პერიოდები (ინდური, ანტიკური, დასავლური). მსოფლიო მოქალაქე – ახალი მენტალიტეტის ობიექტი. რიტორიკა და ჟურნალიზმი. ბუდისტური აგიტაცია. პავლე ბონიფაციუსის წინააღმდეგ.

ორი ნამდვილი მოსაზრება სოციალიზმზე: როგორც მომავლისა და დაცემის ფორმა. გაუაზრებელი სოციალიზმი. ყოველი რომაელი – გაუცნობიერებელი სტოიკოსი. კანტის სოციალიზმის დასასრული: კატეგორიული იმპერატივის პოლიტიკური, სოციალური და ეკონომიკური გამოყენება. შრომის უფლება, როგორც ფაუსტური საპირწონე ანტიკური ცნებისა „panem et circenses“. პრაქტიკული სტატიკა და დინამიკა. მომავლის ნება და „მესამე რაიხი“ (იბსენი). მსოფლიო ისტორიის დასავლური ხატების წარმოშობა: უძველესი დრო – შუა საუკუნეები – ახალი ერა; მიმართულებითი ენერგია.

ფილოსოფიის ისტორია – მორფოლოგიური პრობლემა. კულტურული და ცივილიზაციური ფილოსოფიები. ეთიკური პერიოდი – ‘ფილოსოფია მათემატიკის გარეშე’. მეტაფიზიკური საკითხების მზარდი უმნიშვნელობა არისტოტელესა თუ კანტიდან მოყოლებული. დასავლეთევროპული ეთიკის ეროვნულ-ეკონომიკური ნიშა: ჰეგელის სკოლა. შოპენჰაუერის სისტემა – დარვინიზმის მოლოდინში. დარვინის თეორია – ეროვნული ეკონომიკური მემკვიდრეობა.

ბეადამიანი. ნიცშე და შოუ: კულტივაციის იდეა, როგორც ეთიკური დინამიკის – „შენ უნდა...“ – ბოლო შედეგი. XIX საუკუნის ფილოსოფიის მსვლელობა. უკანასკნელი შესაძლებლობა: ისტორიულ-ფსიქოლოგიური სკეპტიციზმი.

თავი VI: ბუნების ფუნქციური და აქოლოგიური გააზრება.....490

საბუნებისმეტყველო მეცნიერებების მიზანი, გადაიქცეს წმინდა მექანიკად: ილუზია. ყოველი ბუნებისეული კანონი – რიცხვი და სურათი. თანამედროვე ფიზიკის ყველა საბაზისო კონცეფცია – წმინდა ფაუსტური ბუნება. ბუნების ყოველი ‘ცოდნა’ დამოკიდებულია წინარე რელიგიაზე. ანტიკური ფიზიკა, სტატიკა, არაბული ალქიმი, დასავლური დინამიკა. ალქიმი და ქიმი. ანტიკური და დასავლეთევროპული ატომური თეორია: მინიატურული ფორმები და მინიმალური კვანტი (ფორმის ერთობა და ეფექტის ერთიანობა). ატომების სტოიციზმი და სოციალიზმი; პოლიტიკურ ფორმებთან კავშირი.

მოძრაობის პრობლემა – ფიზიკის ცენტრალური პუნქტი და მისი გადაუწყვეტელობა. ელემენტები. გულის მექანიკა. აუცილებლობის ფიზიკური კონცეფცია. კაუზალობა (ბუნების კანონი) – დასავლეთევროპული სპეციფიკური ვერსია. სხვა შესაძლებლობები. განპირობებულობა გამოცდილების ჩვენეულ გაგებაში.

ღვთის განცდა და ბუნების შემეცნება. ‘ძალაუფლება და მასები’; ბაროკოს სტილი. მოძრაობა – საწყისი პუნქტი რელიგიისა და ფიზიკისათვის. თეორია, როგორც მითოსი. ‘მასალა და ფორმა’ – ძალაუფლება და მასები: ღმერთი, როგორც უმაღლესი ფორმა ან როგორც უმაღლესი ძალა. დიადი მითოსის გამოჩენა თითოეული კულტურის ადრეულ ხანაში. ფაუსტური მითოსი – 900-1200 წლებში აღმოცენებული: კათოლიკური იდენტობა, წარმართულ-ნორდიკული და რაინდულ-ეპიკური წარმოსახვები. ოლიმპიური მითოსი და სხეულის გეომეტრია. აპოლონიური და ფაუსტური ბუნებისმეტყველება: განსულიერებული საგნები (ნიმფები) და სულებით გავსებული სივრცე (ელფები). ძველი რომაული ღვთაებები. კეისრის კულტი – ანტიკურობის ბოლო რელიგიური შესაქმე. გვიან-ანტიკურობის კულტი, როგორც მაგიური მონოთეიზმი: ყოველი ფორმის გადაწყვეტა ერთ პრინციპში.

ათეიზმი, როგორც რელიგიურობის განსაზღვრული ფორმის უარყოფა. ანტიკური ხედვის ქრისტიანობა – ათეისტური. ანტიკური შეუწყნარებლობა კულტის მიმართ მკრეხელობისადმი, დასავლური გადახვევა დოგმატური გადახრების საპირისპიროდ (კოცონი, გილიოტინა). კულტისა და სინდისის თავისუფლება.

ფაუსტური ფიზიკა, როგორც ძალაუფლების დოგმა. წინარე-რელიგიური ძალაუფლების კონცეფცია და მისი განვითარება. გალილეის გადასვლა რენესანსული სტატიკიდან დინამიკაში.

თანამედროვე ფიზიკა მისი ფორმალური შესაძლებლობების ზღვარზე. მზარდი ეჭვი ყველანაირი საბაზისო იდეის მიმართ. ფარდობითობის თეორიის მნიშვნელობა: ნიუტონური მსოფლხედვების გაქარწყლება. ენტროპიის სწავლება: წრიული პროცესების შეუქცევადობის ფენომენის საშუალებით ისტორიული მოტივი აღწევს ბუნების სურათ-ხატებში. შესაბამისი სტატისტიკა და ალბათური გამოთვლები, ნაცვლად ზუსტი მათემატიკისა. ატომის გახლეჩის ჰიპოთეზა და ბედისწერის იდეა. ენტროპია და ღმერთების ჩასვენების მითოსი.

დასავლეთევროპული მეცნიერების დასასრული: თვითგანადგურება ინტელექტუალური წმენდის გავლით. ფიზიკის, ქიმიის, მათემატიკისა და შემეცნების თეორიის ურთიერთგადაკვეთის მზარდი მასშტაბი. საბოლოო დანიშნულება: სრული მეცნიერული სუბსტანციის გადაწყვეტა ფუნქციათა კომპლექსში. წმინდა მორფოლოგია – მათემატიკურ-ლოგიკური შემეცნების ფორმები. შემეცნების მობრუნება გამშვები პუნქტისაკენ: სკეპტიციზმი.

შესავალი

|

ეს წიგნი ისტორიის წინასწარმეტყველების პირველი მცდელობაა. მისი მიზანია, თვალყური ადევნოს კულტურის ბედს – რომელიც ამჟამად დედამიწაზე ვითარდება (დასავლეთ ევროპის კულტურა) მისი ჯერ კიდევ დაუმთავრებელი ეტაპების განმავლობაში... როგორც ჩანს, ასეთი უზარმაზარი მასშტაბის ამოცანის გადაჭრის შესაძლებლობა აქამდე არ განიხილებოდა და თუ განიხილებოდა, მისი გადაჭრის საშუალებები ან არ გახლდათ აღიარებული, ან არასაკმარისად გამოიყენებოდა.

არსებობს თუ არა ლოგიკა ისტორიაში? ცალკეული მოვლენების შემთხვევითობისა და არაპროგნოზირებადობის მიღმა, არსებობს თუ არა ისტორიული კაცობრიობის მეტაფიზიკური სტრუქტურა, ასე ვთქვათ, რომელიც არსებითად დამოუკიდებელია ზედაპირული ფართოდ ხილული, პოპულარული, ინტელექტუალურ-პოლიტიკური კონსტრუქტებისგან? სტრუქტურა, რომელიც ამ ნაკლებად მნიშვნელოვან რეალობას წარმოშობს? მსოფლიო ისტორიის დიდი მომენტები გამჭრიახი თვალისთვის ყოველთვის ისეთი ფორმით ჩნდება, რომელიც დასკვნების გამოტანის საშუალებას იძლევა? და თუ ასეა, სად გადის ამგვარი დასკვნების ზღვარი? შესაძლებელია თუ არა, თავად ცხოვრებაში – რადგან კაცობრიობის ისტორია უზარმაზარი ცხოვრებისეული მსვლელობის განსახიერებაა, რომლისთვისაც თვით ენაც კი უნებლიედ შემოაქვთ უმაღლესი რიგის ინდივიდებს, როგორცაა „ანტიკურობა“, „ჩინური კულტურა“ ან „თანამედროვე ცივილიზაცია“ – აღმოვაჩინოთ ის ეტაპები, რომლებიც უნდა გავიაროთ ისეთი თანმიმდევრობით, გამონაკლისებს რომ არ იძლევა? ყველა ორგანული სიცოცხლის ფუნდამენტურ ცნებებს – დაბადებას, სიკვდილს, ახალგაზრდობას, სიბერესა და სიცოცხლის ხანგრძლივო-

ბას – აქვთ თუ არა ამ სფეროში მკაცრი მნიშვნელობა, რომელიც ჯერ არავის აღმოუჩინია? მოკლედ რომ ვთქვათ, ეფუძნება თუ არა ყველა ისტორიული ფენომენი ზოგად ბიოგრაფიულ არქეტიპებს?

დასავლეთის დაკნინება, თავდაპირველად დროსა და სივრცეში შეზღუდული ფენომენი, ისევე, როგორც ანტიკურობის შესაბამის კნინობით ფორმაში მოხსენება, როგორც ვხედავთ, ფილოსოფიური თემაა, რომელიც სრული სიმძიმით აღქმის შემთხვევაში მოიცავს არსებობის ყველა დიდ საკითხს... თუკი გვსურს, გავიგოთ, თუ როგორი სახით ხდება დასავლური კულტურის გადაშენება, პირველ რიგში, უნდა გავაცნობიეროთ, რა არის კულტურა, მისი ურთიერთობა ხილულ ისტორიასთან, ცხოვრებასთან, სულთან, ბუნებასთან, სულის იმ ფორმებთან, რომლებშიც ვლინდება, თუ რამდენად არის ეს ფორმები – ხალხი, ენები და ეპოქები, ბრძოლები და იდეები, სახელმწიფოები და ღმერთები, ხელოვნება და ხელოვნების ნიმუშები, მეცნიერებები, კანონები, ეკონომიკური სისტემები და მსოფლმხედველობები, დიდი ადამიანები და დიდი მოვლენები – სიმბოლოები და როგორ უნდა განვმარტოთ ისინი...

II

უსულო ფორმების გაგების საშუალება მათემატიკური კანონია, ხოლო ცოცხალი ფორმებისა – ანალოგია. ამ გზით გამოიყოფა სამყაროს პოლარობა და პერიოდულობა.

ისტორიული ფენომენების რაოდენობის შეზღუდვის, ეპოქების, სიტუაციებისა და ადამიანების გარკვეული ტიპით განმეორების გაცნობიერება ყოველთვის არსებობდა. ნაპოლეონის გამოჩენა თითქმის არასდროს განხილულა კეისრისა და ალექსანდრეს გვერდითი მხერის გარეშე, რომელთაგან პირველი, როგორც ჩანს, მორფოლოგიურად მიუღებელი იყო, მეორე კი – მისაღები. თავად ნაპოლეონმა აღმოაჩინა ნათესაური კავშირი მის სიტუაციასა და კარლოს დიდის ვითარებას შორის. კონვენცია კართაგენზე საუბრობდა, როდესაც ეს ინგლისს ნიშნავდა, ხოლო იაკობინელები საკუთარ თავს რომაელებს უწოდებდნენ. ფლორენცია შედარებულია (გამართლების ძალზე განსხვავებული ხარისხით) ათენთან, ბუდა – ქრისტესთან, ადრეული ქრისტიანობა – თანამედროვე სოციალიზმთან, და კეისრის დროის რომაელი ფინანსური მაგნატები – იანკებთან. პეტრარკა, პირველი ვნებიანი არქეოლოგი (არქეოლოგია თავად გამოხატავს იმ გრძნობას, რომ ისტორია მეორდება)

ციცერონს საკუთარ თავთან აიგივებდა, ხოლო ცოტა ხნის წინ სესილ როდსი, ინგლისური სამხრეთ აფრიკის ორგანიზატორი, რომელსაც თავის ბიბლიოთეკაში სპეციალურად მისთვის შექმნილ თარგმანებში უძველესი კეისრის ბიოგრაფიები ჰქონდა, იმპერატორ ადრიანეს მოიაზრებდა. შვედეთის მეფე ჩარლზ XII-ის დაცემის გამო ახალგაზრდობიდანვე ჯიბეში ატარებდა კურტიუს კუფუსის მიერ დაწერილ ალექსანდრეს ცხოვრებას და სურდა ამ დამპყრობლისადმი მიბაძვა.

თავის პოლიტიკურ მემორანდუმებში, მაგალითად, 1738 წლის „განხილვებში“, ფრიდრიხ II ოსტატურად იყენებს ანალოგიებს, რათა ილუსტრირება გაუკეთოს გლობალური პოლიტიკური სიტუაციის საკუთარ გაგებას. მაგალითისათვის, ის ადარებს ფრანგებს მაკედონელებს, ხოლო ბერძნებს – გერმანელებს ფილიპეს დროს. გერმანიის თერმოპილე, ელზასი და ლოთარინგია უკვე ფილიპეს ხელში იყო. ეს იდეალურად ასახავს კარდინალ ფლერის პოლიტიკას. გარდა ამისა, აშკარაა ჰაბსბურგებისა და ბურბონების დინასტიების პოლიტიკისა და ანტონიუსისა და ოქტავიანეს პროსკრიფციებს შორის არსებული მსგავსება. თუმცაღა ეს ანალოგიები ხშირად ფრაგმენტული და თვითნებური რჩებოდა და, ზოგადად, უფრო მეტად გამოხატავდა პოეტურ და მახვილგონივრულ მიდრეკილებას, ვიდრე ისტორიულად საფუძვლიან ხედვას.

ამგვარად, რანკეს, როგორც ანალოგიების ოსტატის, შედარებები კიაქსარესსა და ჰენრი I-თან კიმერიელთა და მაგიარების შემოსევებს შორის მორფოლოგიურად უაზროა; არანაკლებ აზრსმოკლებულია ხშირად განმეორებადი შედარება ელინისტურ ქალაქ-სახელმწიფოებსა და რენესანსის რესპუბლიკებს შორის; მაშინ, როცა ალკიბიადესა და ნაპოლეონს შორის შედარება ღრმად, მაგრამ პირობითად ზუსტია. მის შემთხვევაში ისევე, როგორც სხვა შემთხვევებში, ეს შედარებები პლუტარქეული, ანუ პოპულარული რომანტიკული გემოვნებიდან მომდინარეობს, რომელიც მხოლოდ მსოფლიო სცენის მსგავსებაზეა ორიენტირებული და არა მათემატიკოსის მკაცრი გაგებით, აღიარებს რა დიფერენციალური განტოლებების ორ ჯგუფს შორის შინაგან ურთიერთობას, სადაც არაპროფესიონალი მხოლოდ განსხვავებებს ხედავს.

ადვილი დასანახია, რომ ფუნდამენტურად ახირება განსაზღვრავს სურათების არჩევანს და არა იდეა, არა აუცილებლობის განცდა. ჩვენ შორს დავრჩით შედარების ტექნიკისგან. ისინი, განსაკუთრებით დღეს, მასობრივად ჩნდებიან, მაგრამ შემთხვევით და კავშირის გარეშე, და თუ ისინი ღრმა, ჯერ კიდევ განუსაზღვრელი გაგებით შეესაბამებიან ერთმანეთს, ეს უფრო ბლის დამსახურებაა ვიდრე ინსტინქტის, მაგრამ არასდროს პრინციპის. აქ